הרב חיים רקובסקי
כולל שע"י ישיבת יד אהרן ב"ב

מפני שהיא כפתחה של גדולה

א.

לשון מתני' "מפני שהיא כפתחה של גדולה" צריך ביאור

מתני' (עירובין צב.): "גג גדול סמוך לגג קטן, הגדול מותר והקטן אסור. חצר גדולה שנפרצה לקטנה, גדולה מותרת וקטנה אסורה, מפני שהיא כפתחה של גדולה". ופירש רש"י: "הגדול מותר - להכניס לו כלי הבית שלמטה ואין בני הקטן אוסרין עליו, דלגבי גדול הך פרצה פתח הוא, דשרי בגיפופי, וכגון דאין הפרצה יותר מעשר. אבל קטן אסור לו להוציא כלי הבית, דבני גדול אסרי עליה דנפרץ לו במלואו. ודברי הכל היא, דאפילו ר' מאיר לא אמר גגין רשות אחת אלא לכלים ששבתו בתוכן אבל לכלים ששבתו בבתים לא, דומיא דחצר קטנה שנפרצה לגדולה, דלכולי עלמא חצירות רשות אחת הן, ולענין כלי הבתים אסרה גדולה אקטנה".

מבואר מרש"י טעם החילוק בין גדולה לקטנה, שהגדולה נשארו לה גיפופין וממילא בשבילה הפירצה היא כפתח, אולם לגבי קטנה, שלא נשאר לה גיפופי, הוי כנפרצה במלואה לגדולה, ולכן נאסר לטלטל בה כלי הבית, שאסורים בטלטול מחצר לחצר ומגג לגג. ויש להעיר לפי זה, מה הוצרכה מתני' לתת טעם לאיסור קטנה "מפני שהיא כפתחה של גדולה", שבגמ' נתבאר שכמה דינים נשנו מזה, שכל הקטנה חשובה כפתח דגדולה, וכמו שעל כן אסור לזרוע בכולה זרעים, אף בריחוק ד' אמות, אם יש גפנים בגדולה (לגר' ר"ח ורש"י בגמ'), מפני שכולה נחשבת כפתח הגדולה ופתח כלפנים, וכן שש"ץ או יחיד שם יכולים להצטרף לציבור שבגדולה ולהפך לא, אבל כטעם לאיסור קטנה לכא' לא הוצרכנו לכך, דלכאורה שפיר יש לאסור הקטנה, מטעם דנעשתה פרוצה במלואה לגדולה גרידא וצ"ע.

◆

ב.

קושיא האחרונים על דברי הטור והשו"ע "שלא סוברים דין פרוץ במלואה לגבי..." ממתני' דידן

והנה כבר עמדו האחרונים על מה שיש להקשות ממתני' מפורשת זו עמש"כ הטושו"ע (או"ח ס' שנ"ח ס"י), לעניין מי שיש לו גינה בחצירו, דאם היא רוב החצר או אפי' מיעוט החצר אבל יש בה יותר מבית סאתיים, הרי כולה נחשבת לקרפף שהוקף לדירה, ואסור בטלטול לבית, אולם אם הגינה היא מיעוט החצר ויש בה רק בית סאתיים או פחות, אף שאסור לטלטל מהגינה לבית, מכל מקום החצר לא נאסרה, ושרי לטלטל ממנה לבית עיי"ש.

והלא מפורש בגמ' בפ' עושין פסין (כד.) שלרבנן בכהאי גוונא, דהגינה היא ב"ס, נאסר לטלטל בכל החצר, דנעשתה כפרוצה במלואה לקרפף. וע"כ די"ל לדבריהם דלרבנן, שנאסר לטלטל מהחצר לקרפף גם כלים ששבתו בחצר, מיהא היכא שהגינה היא ב"ס מחשיבים את החצר כפרוצה במלואה אליה ונאסרת כולה, (אבל בפחות מב"ס והיא מיעוט אינה אוסרת עכ"פ את החצר, כמש"כ התוס', והמרדכי והרא"ש מתירים בכהאי גוונא גם את הגינה, שמתבטלת היא משם קרפף שלא הוקף לדירה, ומותרת. ובמ"ב שם (ס"ק פג), כתב שאפשר לסמוך ע"כ בשעת הדחק), אבל למאי דקי"ל כר"ש, שמותר לטלטל מחצר לקרפף כל שאינה יותר מב"ס כלים ששבתו בחצר, הא לא אמרינן דנעשית כלפי כלי בית פרוצה במלואה למקום האסור לה, ודלא כמש"כ התוס' ריש פרקין (פט. ד"ה רב אמר), דאיכא לדין פרוצה במלואה לגבי כלים ששבתו בבית, ונאסר לרב (דלא אמרינן גוד אסיק מחיצות שאינן ניכרות) לטלטל מגג לגג כלים ששבתו בבית, אף לדעת ר"ש. עיי"ש (וכבר ציין לזה המ"ב שם).

אמנם, לכאורה דברי הטור תמוהים טובא, דהלא כדברי התוס' מפורש כאן במשנה, דחצר קטנה נאסרת, והא אף לרבנן שרי לטלטל מחצר לחצר כלים ששבתו בתוכה[א], ועל כרחך שיש לאסור עכ"פ לטלטל בה כלי בית מחמת דחשיבה מיהא כפרוצה במלואה לגבייהו, וצ"ע.

◆

א). אם לא נדחוק להעמיד מתני' בעירבו, ומשום גזירה שמא יטלטל גם את כלי הבית דשכיחי דכמבואר בסוגי' לעיל גזרו כן לרבנן לכו"ע אף לרב ורבי יוחנן שחלקו על רב לדעת ר"ש. אלא דהוא דוחק, שלפי

ג.

ישוב המהרל"ח ומה שתמה עליו החזון איש

ובחידושי הגהות על הטור כתב בשם מהרל"ח, שיש לחלק בין לטלטל בחצר שיש לגזור אטו שיטלטל לקרפף, שזה לדעתו יסוד האיסור בפרוצה במלואה למקום האסור לה, לבין לטלטל סמוך לבית, שבזה ליכא למיגזר ויש להתיר. והחזון איש (ס' פח ס"ק כד) דחה דבריו, דלא יתכן להתיר לטלטל מהבית לחצר ולאסור בחצר עצמה, מה גם שבטור (ס' שע"ד ג) הביא להדיא את דין מתני' שאסור להוציא מהבית לחצר הקטנה הפרוב"מ לגדולה.

◆

ד.

ישוב דרכו של המהרל"ח דאיכא ב' דינים בפרוץ במלואו שהרשויות מתאחדות לגמרי, ונראה כמטלטל שם

אמנם המדקדק בלשונו של המהרל"ח שם יראה שלא התיר לטלטל מהבית לחצר אלא מחצר לבית, דבזה סבר דליכא למיגזר אטו טלטול מהחצר לקרפף, ולפי זה אין להקשות עליו מדברי הטור בס' שע"ד.

וניתן אף לתבל דבריו, דהנה יסוד דברי הטור, שלא לומר דין פרוב"מ כשהוא רק לעניין כלים ששבתו בבית, נראה דהוא משום דלדעתו דין פרוב"מ אינו דין בטלטול כלי זה או אחר, אלא כלפי עצם הרשות הפרוצה, שע"י שהיא פרוב"מ לרשות האסורה נחשבת גם היא בעצמה כרשות אסורה, משום שאינה חצוצה ממנה, ולכן כל עוד שלענין עצם שם הרשות הרי היא כרשות אחת עם הרשות שנפרצה לה, דשרי לטלטל כלים ששבתו בתוכם מזו לזו, לא שייך לקרות אותה כפרוב"מ לגבי מה שנאסר לטלטל כלים ששבתו בבית מזו לזו, דאין האיסור לטלטל כלים ששבתו בבית דין בעצם שם הרשות, אלא הוא איסור ביחס אליהם בלבד, (וכמו שכבר בארנו לעיל, שלפום פשטא דדברי התוס' (צ. ד"ה הכא) שרי לטלטל אף

זה יהיה סתם משנה דלא כרבי יוחנן שלא גזר בזה לר"ש, והלא לעיל בסוג' הק' מכך דר"י קי"ל כסתם משנה. כן העמיד הקושיא בספר 'יתרון האור' מהגדול ממינסק [נדפס בסוף המשניות עם מפרשים].

כלים שלא שבתו כאן או כאן, והרי שעצם החצירות הן כרשות אחת, ורק איסור מיוחד איכא ביחס לכלים ששבתו בבית, שרק לגביהם אינן כרשות אחת).

אמנם אכתי י"ל, דנא' עוד הלכה בפרוב"מ לרשות האסורה, הנא' לגבי עצם איסור טלטול כלים, דכל שמטלטל כלים האסורים בטלטול מרשות לרשות אף ברשות הפרוצה לרשות, נחשב כאילו מטלטל הכלים לשם, (סברא זו נזכרה בתוס' רי"ד ואינו תח"י כעת לציין מה"מ), ומחמת כך יש לאסור, גם כשאין הרשות עצמה חשובה כפרוב"מ לרשות האסורה לה.

אולם בזאת יש לחלק (כדיניו של מהרל"ח הנ"ל), שאם מטלטל את כלי הבית בחצר או מהבית לחצר, אף שהחצר עצמה לא חשיבה כפרוב"מ לרשות האסורה לה, מכל מקום חשיב עצם הטלטול הזה שמטלטל לחצר כמטלטל כביכול לקרפף שהיא פרוצה לתוכו, ולכן בזה יש לאסור, כדינא דמתני' (וסימן שעד), אולם כל שמטלטל מהחצר לבית, בזה י"ל דלא חשיב כמטלטל לקרפף, כי אין כאן טלטול לרשות או ברשות הפרוצה למקום האסור, ובזה אין לאסור רק אם עצם הרשות פרוב"מ למקום האסור, שאז מקבלת את עצם דינה להחשב כקרפף (וכלרבנן בכהאי גוונא).

◆

ה.

ביאור "יתרון האור" לדברי הטור, לא נאסר כלל משום פרוץ במלואו אלא משום ריבוי דיורין

אולם היותר מרווח ביישוב דברי הטור הוא מה שכתב בספר יתרון האור (לבעל האור גדול, נדפס בסוף המשניות עם המפרשים), שאף אם כלל ליכא לדון דין פרוב"מ לגבי כלי בית בלבד, מכל מקום יש לאסור במתני' את החצר הקטנה, מחמת ריבוי הדיורין שנחשבים אצלה מהגדולה שלא עירבה עימה, דכיון היא פרוב"מ לגדולה גם אם לא תאסר היא עצמה בטלטול כלי הבית מחמת דינא דפרוב"מ למקום האסור לה, מיהא יש לאוסרה לכה"פ בטלטול מהבית ולבית מתוכה, כדין חצר שאינה מעורבת, וזה הטעם שלעניין גינה וחצר שהם של חד גברא, דשם ליכא לאסור מחמת ריבוי דיורין, אין לאסור לטלטל מחצר לבית, דהא פרוב"מ לא

נחשבת כל שאין הגינה עצמה יותר מב"ס, דלא אמרינן דינא דפרוב"מ רק לעניין כלי הבית.

ולפי זה, הטלטול של כלי בית בחצר קטנה כזו, יהיה תלוי בהא דנחלקו הפוסקים האם נאסר לטלטל בחצר שאינה מעורבת כלים מהבית (בשיעור ד"א, והוא דעת הרשב"א בעבודת הקודש ש"ג ב, או אפי' כמלא נימא, כהריטב"א עו:), או שלא גזרו בזה כלל, כמשמעות רש"י בפ' ר"א דמילה (שבת קל: ד"ה מותר) והתוס' (עירובין צ: רד"ה לשמואל). ויתכן שזה הטעם שהתוס' (פט.) הוצרכו להביא ממרחק לחמם כדי להוכיח את יסודם, דאיכא פרוב"מ לגבי כלי בית, דתוס' לשיטתם, דשרי לטלטל בחצר שאינה מעורבת כלי בית, לא יוכלו להביא ראיה ממתני', דהלא בקשו שם להעמיד את פלוג' רב ושמואל, דאיירי לעניין טלטול בגג יותר מד' לר"ש. אבל בדעת הטור נוכרח לומר לפי זה שנקט כהאוסרים בזה, דהא כתב (ס' שע"ד ב) שאסור לטלטל בחצר שנפרצה במלואה מבעוד יום כלים ששבתו בבית עי"ש.

ולפי זה נראה ביאור מתני' במה שנתנה טעם איסור הקטנה "מפני שהיא כפתחה של גדולה" דכיון דאיסור הקטנה אינו מחמת שהיא פרוב"מ למקום האסור לה, אלא מפני דדיורין של גדולה אצלה, הוכרחנו לבאר האיך תחשב קטנה כנתרבתה בדיורין מחמת הגדולה, בעוד שהגדולה לא תחשב כן מחמת הקטנה, דלכאורה תרתי דסתרי הוא (שלא כמו כשלאחת יש מחיצות והאחרת פרוב"מ, דזה אינו סותר), וזה מה שאמרנו, שאין זו סתירה כיון שהחצר הקטנה נעשית כפתחה של גדולה, שצורתה כבית שער לגדולה, מחמת שלגדולה יש גיפופי שהן הפתח, ונמשך מפתח זה רשות הפרוצה לה נראית כולה כעין מבוי ופתח לגדולה, וממילא לעניין הגדולה לא חשיבי דיורי הקטנה כריבוי דיורין שלא עירבה עימם, דקטנה חשובה אצלה כבית שער, שאינו אוסר. והיינו מה שאמרו בגמ', דממתני' שמעינן שדיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה (וכן לשון הרמב"ם בפ"ג מהלכות עירובין הכ"ד בביאור מתני'), שקטנה אינה חשובה לגבי גדולה כדיורין, שטפילה היא לגבה, ולכן היא לא אוסרת אותם.

◆

ו.

הערה מהסוגי' של שאר הנפק"מ בין חצר קטנה לגדולה

אמנם אכתי יש קצת לעיי' שלעיקר דינא של קטנה לגבי גדולה להחשיבה אף כבית שער שלה נראה מפשיטות סוגי' הגמ' דלעניין גדולה אין מוכרחים לתפוס את הקטנה כבית שער, וכמו שיכולה גדולה לזרוע אף בסמוך לגדר שלה אף שלא במרחק ד', וכן מותר שם להתפלל בלא מרחק כלל מצואה שנמצאת בקטנה, ומשום שלדידה איכא מחיצה "לא מצי קטנה מקלקלא לה בשום מידי" כלשון רש"י (ע"ב ד"ה מותר). ואף שלעניין לצרף מנין וש"ץ מהקטנה מצרפת הגדולה את הקטנה כבית שער שלה, דהוא טיבותא לדידם, (כן נראה מפשיטות סוגי', ולעניין גט, שאינה לטיבותא של אשה שבגדולה, צ"ל שהוא נידון כלפי קטנה, ששם נמצא הגט, ומבחינת הקטנה היא לעולם כבגדולה, ונמצא הגט כמונח בגדולה, אך עי' לשון רש"י שם ד"ה מתגרשת, שכתב שהיא כנמצאת בקטנה וצ"ע. ויתכן לומר שכיון שאשה מתגרשת בע"כ נידון הדבר לגבי הבעל, שהוא יכול להחשיבה כבית שער של גדולה, ועי' בר"פ וריטב"א ומאירי ביאור אחר ולא ירדתי לסוף דבריהם).

ולפי זה, לכא' לא היו צריכים כ"כ להיכנס במתני' לבאר את היתר הגדולה, דבלאו הכי מוכרח שהיא כנפרדת לגמרי מהקטנה, מחמת מחיצותיה, ומכל מקום י"ל דלרווחא דמילתא נקט, שעכ"פ גדולה לא תאסר גם אם תחשב הקטנה כפתחה, ואגב אורחיה השמיענו כל הנפק"מ שהן לטיבותא לגדולה שקטנה נחשבת כבית שער לה ומצטרפת אליה כטפילה לה וכמש"נ, (וכל דברים אלו ביסוד הדינים יש ללמוד מדברי התוס' הרא"ש בסוגי' דקרקיפות עי' שם היטב).

◆

ז.

בסוגי' דקרפיפות

ואכתוב בקיצור לעניין ג' קרפיפות הסמוכות זל"ז, שמבואר בגמ' (צג.) שאינן נעשות כשיירה, כדי להקל עליהן במחיצת שתי או ערב ביותר מב"ס [או בלא היקף דירה לרמב"ם בפט"ז משבת הי"ד, וכ"ה ברשב"א בעבוה"ק (ש"ג ג)], אם היה בכל אחת מהן יחיד בלבד, אלא אם כן היתה האמצעית פרוצה במלואה אליהן והן

מגופפות, ואם הייתה אמצעית מגופפת והן פרוצות אליה, מסקנת הגמ' להקל, כל שיש בהן או בה ב' בני אדם, עי' בסוגי'.

ובפשטות היה אפשר לומר שהכל דין טפילות, כדין ש"ץ וכו', שהקטנה נחשבת כבית שער דגדולה, וממילא אם הקטנה באמצע, היא נחשבת כבית שער לשניהם ומחברת אותן, ואם הקטנות מהצדדים, א"א שייחשב בית שער שניהן גם יחד, ולכן רק אם יש ב' דיורים בה או בצדדים, שאז יש להחשיב את זאת או את זאת כבית שער, וממילא הכל כבר ניתר למסקנת הסוגי', וכ"ה בר"ח וברמב"ם, שכולהו הותרו.

ובאופן אחר היה ניתן לנקוט (וכן היה אפשר ללמוד לפו"ר מדברי תוס' הרא"ש והתוס'), שיש לחלק בין המקרים, שבמקרה הראשון, שיש יחידים בכל קרפף, א"א כלל לצרפם ע"י דין בית שער, וכל מה שאפשר לומר הוא שמבחינת הקטנה, הפרוצה במלואה אליהן, חשובה היא כאילו בה יש מגורים של כל השלושה, (וכדין צואה וכלאים, בלא דין פתחה של גדולה כלל). אולם לעניין מגופפת באמצע ושנים בה או בקטנות שמצידה, יש לומר ששפיר יש להחשיבה ע"י שליטתה בהן כאילו בבית שער שלה יש עוד דיורין שיכולה היא לספח אליה, וע"י זה להתירה ביותר מב"ס.

וע"ז הקשו בתוס' (ד"ה שנים) על מגופפת באמצע ואיכא ב' דיורים מב' צדדיה האיך מהני, הרי לא למדנו כן לעניין ציבור, דבעי שיהיו הרוב בגדולה כדי להטפיל את הקטנה, וע"ז יישבו דהכא איכא סברא שבהו נפיק, דהיינו שכאילו באמת משתמש בהן, ועי"כ נעשים כחלק ממנו אף שיש בהן הרוב, משא"כ המניין שאינו אלא לצירוף, ותלוי בעצם ההגדרה של טפילות, שהא נעשית ע"י רוב בגדולה. ולולי דברי הריטב"א היה ניתן לומר שזו דעת הרשב"א, שלא הביא שהותרו כל צרכן אלא במקרים האחרונים, (ולעניין המקרה הראשון, הרי שמעבודת הקודש ש"ג ג לא מתבאר הדבר כל הצורך, שכתב הרשב"א שהותרו כל צרכן באחד מהן איזה שירצו, ומשמע לפו"ר שלא ממש בכולהו הותרו, וצ"ע מה הכוונה שם), וצ"ע.

אמנם ברש"י (בד"ה ויחיד ובכל הסוגי', וכ"ה ברא"ש בהלכותיו סימן ב) מבואר שרק הקטנות הותרו, ומתוך שנחשב שגרות בקטנה או בקטנות שמצדדיהן, ובריטב"א הגדיל ובאר דברי הרשב"א, דעכ"פ כולן מותרות, דהגדולות חשובות כחצר של

קטנה. וזה לכא' לא מובן, האיך נחשיב את הגדולה כגרה בקטנה, דיותר נראה לעיל לעניין ש"ץ וכו', שהגדולה שולטת בקטנה ולא שגרה בה, (ורש"י בריש סוגיין (צב. ד"ה דיורין) כתב להפך, כמו שהעירו כבר הריטב"א ותוס' הרא"ש, שהגדולה מושכת את הקטנה אצלה), וצ"ע.

ומה שנראה בזה, שיסוד כל האי סוגי' דג' קרפיפות שונה מלעיל, כיון וכאן איירי להחשיבם כמקום דיורין ושיירה בעי שיהיה להם שימוש במקום ואי בעי נפיק כלשון הגמ', ולכן אין דנים כאן טפילות כלעניין מקום תפילה, ואף אי נניח שפשוט שיצטרפו ב' מב' חצירות קטנות לגדולה שביניהם למניין, הכא דנה הגמ' כיון ולאו דווקא איכא כאן שימוש, ובזה מתיישב גם שיטת רש"י וכן הרשב"א להסבר הריטב"א שלא הותר הכל רק מטעם חצר לקטנה שהתפלאנו קודם, דכאן העיקר הקטנות שמשם נפיק, דוק ותשכח.